

УДК 821.161.2(092)

ВІКТОРІЯ АТАМАНЧУК

м. Київ

victoriaatamanchuk@gmail.com

ХУДОЖНЯ ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗУ ІВАНА МАЗЕПИ У ТРАГЕДІЇ ЛЮДМИЛИ СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ

У статті аналізується трагедія Л. Старицької-Черняхівської «Іван Мазепа». З'ясовуються жанрові ознаки твору. Досліджується своєрідність художнього моделювання образу головного героя; визначаються особливості інтерпретації письменницею ролі та значення образу Івана Мазепи в українській історії. Досліджується проблематика трагедії, яка обумовлюється осмисленням передумов світоглядного характеру. Визначаються характерні ознаки конфлікту та способи його розгортання. З'ясовується специфіка організації драматичної дії.

Ключові слова: драма, драматична дія, конфлікт, дійова особа, образ, Іван Мазепа, Людмила Старицька-Черняхівська.

У драматургії Л. Старицької-Черняхівської представлено глибинне осмислення визначальних для української історії процесів. Авторка приділяє увагу художній інтерпретації знакової постаті українського гетьмана Івана Мазепи. Історіософські засади трагедії «Іван Мазепа» простежуються у формуванні та обґрунтуванні комплексу ідей, спрямованих на утвердження національної незалежності.

Г. Семенюк [3; 4; 5] розглядає твори Л. Старицької-Черняхівської у контексті дослідження української драматургії 1920-х років. Науковець виокремлює характерні риси історичної драматургії: «Разом з тим, зусиллями письменників переважно старшого покоління – Л. Старицької-Черняхівської, В. Винниченка, Г. Хоткевича, С. Васильченка – українська драматургія в цей грізний час прагне продовжити кращі класичні традиції. Звертаючись в основному до історичної тематики, вони створюють яскраві національні характери, намагаючись таким чином пробудити національну свідомість свого народу» [4, 24].

С. Хороб [8], досліджуючи структурні особливості одноактної драми, аналізує твори Л. Старицької-Черняхівської. Вивченню драматичної творчості та культурологічної діяльності Л. Старицької-Черняхівської присвячена праця Л. Барабана [1]. С. Стежко [7] розглядає концепцію сторичного минулого, втілену у творчості Л. Старицької-Черняхівської та інших драматургів 1920-30-х років.

І. Чернова [9], В. Швець [10], Л. Процюк [2] вивчають проблематику, поетику, конфлікти, характери у драматургії Л. Старицької-Черняхівської.

Формулювання цілей статті: визначити жанрові особливості твору; дослідити своєрідність та способи розгортання конфлікту у драмі; проаналізувати образи дійових осіб твору у співвіднесенні із образом Івана Мазепи; визначити смислове навантаження та композиційну роль образу українського гетьмана; виокремити головні проблеми твору та художні засоби їх втілення.

Твір Людмили Старицької-Черняхівської «Іван Мазепа» (1927) має виразні ознаки трагедії: зображається масштабне протиборство, у якому вирішується подальший шлях України; відтворюється сукупність зовнішньо-, внутрішньополітичних, міжособистісних, особистісних обставин та суперечностей, які впливають на формування драматичного конфлікту; в образі головного героя твору втілюються загальнонародні прагнення та наміри; внутрішні характеристики головного героя, що засвідчують масштабність особистості, обумовлюють його роль народного провідника; головний герой показаний як державник, що зазнає поразки через непереборні перешкоди.

Авторка приділяє увагу показові надзвичайно складної ситуації, обумовленої загостренням боротьби всередині і за межами України. Передумови такої ситуації вона вбачає в ослабленості українського народу.

Головний конфлікт твору акумулює попередні прояви внутрішньої хиткості народу й стає її подальшою розгорнутою проекцією. Людмила Старицька-Черняхівська окреслює проблему національної роз'єднаності, обумовленої соціальним розшаруванням. Оскільки козацька старшина представляла керівну еліту, то її дії, які свідчили про зраду національних інтересів, призводили до руйнування України.

Трагедія «Іван Мазепа» представляє собою художнє осмислення спроби українського гетьмана вибороти незалежність України у несприятливих умовах. Намір гетьмана, який формувався поступово і свідчив про виважений та осмислений підхід до проблеми, став своєрідним протиставленням до існуючої ситуації. Іван Мазепа намагався утвердити державність України у стані слабкості і зовнішньої залежності, користуючись політичними важелями. Гетьман намагався використати стан невизначеності і непевності на користь України, проте військові поразки шведських союзників, відсутність необхідної підтримки українського народу, відсутність ідеї державотворення в українській старшині спричинила до руйнування плану Мазепи. Якщо спочатку небажання підпорядковуватись Росії стало передумовою спротиву українців, то при військових невдачах й влаштованому терорі у відповідь на намагання Мазепи відвоювати незалежність України українські перебіжчики почали засвідчувати відданість російському імператору.

Важливим аспектом художнього зображення у трагедії стає відтворення особистісних почуттів, які збалансовують образ гетьмана. Проте письменниця зосереджує увагу на нездоланих обставинах та власних моральних принципах, через які Іван Мазепа не досягає самореалізації. Він з гідністю проходить через політичні невдачі, зберігає внутрішню незалежність у взаємодії із суперниками та сильнішими зовнішніми ворогами, виявляє шляхетність у ставленні до Мотрони. Але його чесноти виявляються не затребуваними в українському суспільстві, яке перебувало у стані моральної регресії та роздрібненості.

Значну роль у художній структурі трагедії відіграє визначення історичного контек-

ту. У творі окреслюються реалії суспільно-політичної обстановки: дійові особи осмислюють минулі і тогочасні обставини, які свідчили про системність деструктивних тенденцій, що увиразнило причини поразки Мазепи.

Авторка наголошує на подвійному гнобленні українського народу – зовнішньому, російському та внутрішньому, здійснюваному українською старшиною. Людмила Старицька-Черняхівська простежує причинно-наслідкові зв'язки між станом пригнобленості українського народу і нездатністю відвоювати власну незалежність. В образі Івана Мазепи втілюється намагання відновити соціальну справедливість та захистити народ від старшини задля зміцнення державницьких позицій України. Образ гетьмана символізує ідею зміцнення та самостійного розвитку держави навіть в умовах масштабних безчинств. Іван Мазепа стверджує необхідність духовного і культурного становлення. Він стверджує: «Велика річ – наука. / Вона дає державам силу й міць / І нам її плекати щиро треба» [6, 12].

У трагедії підкреслюється мудрість гетьмана, здатність розуміти сутність суспільно-історичних процесів і відповідно діяти. Вміння гетьмана ставити державні інтереси вище особистісних різко контрастує із загальною тенденцією до егоїстичного загарбання. Він визначає політичне становище України: «Свавілля тут, а там тиранство люте... / Тут кожен пан, там кожен хлоп!» [6, 15]. Гетьман простежує причини залежності у внутрішньому ослабленні на фоні зміцнення сусідніх держав. Проте він займає активну позицію: «Недобре / Гадати про будучину, самим / Будучину тра будувати» [6, 28].

Мазепа відзначає необхідність стратегічного мислення у керуванні країною. Він порівнює державні справи із грою у шахи: «Вперед всього ховай свої заміри / І виявляй чужі...» [6, 72]. Головна мета гетьмана – інтегрувати розрізнені частини України: «Україна / Розхитана, невпорана. Щодень / Думки про те, щоб збити всіх, з'єднати» [6, 73]. Мазепа усвідомлював невдоволення різних верств народу його політикою: старшина цікавиться виключно власними інтересами, січовики прагнуть абсолютної свободи.

Гетьман обґрунтовував необхідність побудови впорядкованої державної структури, відсутність якої зробила би країну надзвичайно вразливою до будь-яких руйнівних проявів. Мазепа розумів принципи не добродесного керування масами через насильство, але він прагнув сформувати сильну державу і робив відповідні дії. Мазепа стверджував: «Річ Посполиту ми / Своєю міццю повинні закласти: / Не польській Сейм свавільних бунтарів, / Не холопів приборканих Петрових / А лицарів України синів / Горливіх, не зрадливих і завзятих» [6, 74].

Мотрона осмислює причини залежності України від царя. Вона спостерігає своєрідне замкнуте коло: підневільне становище нібито забезпечує оборону від татар і від бунтів, водночас всі в Україні ненавидять Петра. Мотрона протиставляє моделі залежного і незалежного політичного устрою. Вона вірить у силу Мазепи побудувати самостійну державу.

Кохання Мотри та Івана Мазепи надихає їх на звершення. Їх об'єднують державницькі прагнення, які підкреслюють масштаб їхніх особистостей. Мазепа намагається контролювати свої почуття, оскільки від його вчинків фактично залежить доля України. Він сам собі ставить умову – прийти до Мотрони у ролі визволителя України. Проте через сукупність нездоланих обставин їм не вдається досягти ні державницької місії, ні особистісного щастя.

Епізод із Палієм розкриває увесь трагізм ситуації в Україні, фактично поділеної між іншими державами. Мазепа не може прийняти під своє начало Палія, щоби звільнити правобережну Україну від поляків, оскільки російський цар забороняє. Проте якщо гетьман на той момент був не в змозі активно виступити проти поляків, то він надав Палієві підтримку для оборони правобережних українців. Палій засвідчує формування нового рівня свідомості: «Зростає в нас залізна Україна: / Вписалися всі люди у повки, / Одважників таких ще світ не бачив» [6, 20].

Палій виражає прагнення до справедливості і безстрашність українського народу. Правобережні українці обороняють свої родючі землі від поляків та за потреби готові їх обороняти від шведів, які уже сформували свою імперію. Він не приймає нав'язуваних

політичних компромісів, оскільки прагне об'єднання України.

Позиція Палія протиставляється поглядам Кочубеїв: якщо для Палія основним є відстоювання інтересів і незалежності України, то для Кочубеїв визначальним є підпорядкування з корисливими особистими мотивами. Подальші вчинки цих дійових осіб визначаються їхніми ціннісними орієнтаціями і, відповідно впливають на формування та розгортання конфлікту у творі.

Гетьман Мазепа перебуває у дуже суперечливому становищі, яке обумовлюється необхідністю балансувати між різними, несумісними та суперечливими політичними впливами. Головним фактором політичної запутаності виявляються внутрішня розрізненість і боротьба, що призводить до слабкості України, і як наслідок, – до залежності від Росії. Цар нав'язує Мазепі руйнівну для України політику подальшого роз'єднання України для укріплення позицій Росії. Якщо Палій просив Мазепу прийняти під своє керівництво Лівобережну Україну, щоби захистити її від зазіхань та знущань поляків та відновити цілісність, то гінець від царя передає гетьманові наказ повернути усі українські фортеці полякам і видати їм українських полковників.

Імовірний зовнішньополітичний конфлікт окреслюється у момент написання гетьманом листа. Засвідчуючи вірнопідданість цареві, Мазепа замислюється над можливістю позбутися царського ярма.

У трагедії подаються картини повсюдних знущань над українським народом: цар використовує козаків на каналах, в Інфлянтах, а в Україні безчинствують царські солдати. Бунтівні настрої народу поєднуються із невдоволенням політикою гетьмана: «А гетьман їм все попуска!.. Продався сам, та й нас запродав!», «За других гетьманів того не бувало. Впровадили сюди те військо...» [6, 42]. Генерується уявлення про Палія як можливого нового провідника, який приведе до волі. Парадоксальним чином незгода народу із позицією гетьмана, зрештою, відсутність підтримки народу призведе Мазепу до остаточної поразки у його намаганнях визволити Україну з-під влади Росії.

Мазепа осягає безнадійність свого становища у контексті історичної долі України. Гетьман відчуває залежність від деструктивних процесів усередині України. Він аналізує спроби своїх попередників Виговського та Брюховецького здобути незалежність України, які зазнали поразки через зраду і відсутність єдності. По суті, Мазепа озвучує і причини своєї майбутньої поразки у подібній боротьбі. Сон Мазепи має символічне значення, оскільки в алегоричній формі розкриває майбутню зраду Кочубея та наступний терор Петра.

Людмила Старицька-Черняхівська вмотивовує донос Кочубея на Мазепу егоїстичними прагненнями. Для Кочубеї визначальними є гетьманські амбіції, тому вона змушує Кочубея донести Петрові. Кочубеїха орієнтується у політичній обстановці, аналізує обставини приходу до влади попередніх гетьманів і самого Мазепи, прораховує можливі наслідки зради. Вона керується виключно власним егоїзмом. Якщо Кочубей відверто боїться доносити, то Кочубеїха настільки прагне стати гетьманшею, що активно змушує його писати донос. Після написання доносу Кочубей усвідомлює свою помилку і неминуче покарання. Кочубеїха навпаки називає себе «пані Гетьманова», а переляканого Кочубея – «Ясновельможний Гетьмане!» [6, 71].

Рушійною силою, яка активізує увесь задум Івана Мазепи, стає Петро. У його розрахунках, які він озвучує Мазепі, самому гетьману відводиться принизлива роль. Петро фактично перераховує слабкі сторони Мазепи, які вигідні царю: «Тебе / лиш одному я верю / здесь, понеже / Ты стар, ты дряхл, одной ногою ты / Уже в гробу и двадцать лет мне / верным / Ты пребывал и, Гетман... ха...ха...ха! / Ненавистен своим ты» [6, 86]. Петро розглядає правління Мазепи як шлях до остаточного знищення української державності: «Но только / Закроешь ты глаза, – гетманства здесь / Уж не видать, где двое правят – душно» [6, 86].

Перед гетьманом розкривається увесь цинізм царя, який хоче остаточного знищення України. Мазепа приймає рішення розпочати боротьбу за звільнення від влади Російської імперії. Невдовзі гетьман одержує звістку про

можливість визнання Палія правобережним гетьманом і його можливий похід з військом на Україну. Мазепа який хотів прийняти Палія під своє керівництво, вирішує віддати його царю, щоби він не зчинив руїну по всій Україні. В образах Мазепи і Палія втілені різні уявлення про шляхи і способи державотворення. Палій опирався на народ, якому він давав відчуття відвойованої волі. Мазепа вважав внутрішні бунти руйнівними і розумів, що Палій зможе збунтувати увесь народ, який Мазепу не підтримував. Палій також вказав гетьманові на його слабе місце – відсутність народної підтримки. Мазепа усунув суперника, але кардинально ситуації не змінив, оскільки у вирішальні моменти боротьби народ його не підтримав.

У трагедії Мазепа зображений як стратег, який намагається використати навіть несприятливі обставини для своєї головної мети. Проте його рішення вступити у союз зі шведами формується поступово, на нього впливають різні фактори, у тому числі і суто емоційні. Досягнувши певних домовленостей з Карлом, Мазепа вичікує моменту, коли у старшини виникне нагальна потреба звільнитися від влади царя. У результаті його наміри і прагнення старшини співпадають, що забезпечує початкову згуртованість та емоційний запал у намаганні звільнити Україну. Але після поразки Карла і наступного терору, влаштованого Петром, пристрасне бажання старшини створити незалежну державу замінюється пошуком найбільшої вигоди для них самих. Мазепа, який у творі перебуває у ситуації відчуженості через свої державницькі дії, не зовсім зрозумілі іншим, у фіналі трагедії опиняється у стані цілковитої самотності.

Ідея Мазепи про вільну Україну у творі набуває символічного значення. Гетьман зазнає поразки, добровільно йде з життя, але в заповіті він зосереджує увагу на побудові незалежної держави, тим самим продовжуючи втілення ідеї державотворення після своєї смерті.

Центральна фігура трагедії «Іван Мазепа» акумулює складні суперечності доби, які визначали історичний розвиток України. Неординарна постать гетьмана стала втіленням тих прагнень, які формували осердя національного

духу, незважаючи на фактичне знищення самостійності України. Конфлікт трагедії концентрується навколо образу головного героя, оскільки його дії впливають на долю всієї України, – поразка Мазепи призвела до тотальної руйнації. Шлях трагічного героя, у свою чергу, визначається здійснюваним ним вибором: гетьман намагається використати можливості для звільнення України в умовах цілковитого гноблення, яке остаточно набуває абсурдного вигляду. Його спроба не вда-

ється і має фатальні наслідки для України. Але засвідчує прагнення до змін і здатність до рішучих дій. Іван Мазепа діяв в умовах постійної небезпеки і непевності, намагаючись знайти найбільш оптимальне для України рішення. Проте він став призвідцем тієї ситуації, якої сам намагався уникнути. Він приніс у жертву Палія, щоби уникнути заколотів в Україні. Але після поразки Карла під Полтавою Україна опинилася у стані цілковитої розрухи.

Список використаних джерел

1. Барабан Л. Людмила Старицька-Черняхівська. Тернистий шлях творчості. Вінниця: Велес, 2003. 90 с.
2. Процюк Л.Б. Драматургія Людмили Старицької-Черняхівської: конфлікти і характери: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01. Івано-Франківськ, 2009. 18 с.
3. Семенюк Г.Ф. Біля джерел: Драматургічний процес на Україні в роки Жовтня та громадянської війни. К.: Т-во «Знання» УРСР. 48 с.
4. Семенюк Г.Ф. Українська драматургія 20-х років. К.: Либідь, 1992. 184 с.
5. Семенюк Г.Ф. Українська драматургія 20-х років. Нове осмислення драматургічних явищ одного з найбагатших і непростих етапів в історії національної літератури і культури: посіб. для вчителя. К.: РВЦ: Проза, 1993. 204 с.
6. Старицька-Черняхівська Л. Іван Мазепа. Драма на V дій та IX одмін. 2-е вид. Нью-Йорк: Накладом ООЧСУ і Української Книгарні «Говерля», 1959. 152 с.
7. Стежко С.О. Концепція історичного минулого в українській драматургії 1920-1930-х років (С. Черкасенко, Л. Старицька-Черняхівська, І. Микитенко, М. Ірчан): автореф. ...канд. філол. наук: 10.01.01. К., 2018. 20 с.
8. Хороб С. Українська одноактна драма: виміри структури модерністського тексту. Біблія і культура: збірник наукових статей / За редакцією А.Є. Нямцу. Чернівці: Рута, 2008. Вип. 10. С. 78-89.
9. Чернова І.П. Еволюція проблематики і поетики драматургії Л. Старицької-Черняхівської: автореф. ...канд. філол.н.: 10.01.01. К., 2002. 21 с.
10. Швець С.В. Історична драматургія Людмили Старицької-Черняхівської (проблематика і поетика): автореф. ... канд. філол.н.: 10.01.01. Дніпропетровськ, 2008. 18 с.

References

1. Baraban L. (2003). *Liudmyla Starytska-Cherniakhivska. Ternystyi shliakh tvorchoosti*. Vinnytsia: Veles, 89 p. in Ukrainian
2. Protsiuk L.B. (2009). *Dramaturhiia Liudmyly Starytskoi-Cherniakhivskoi: konflikty i kharaktery: avtoref. dys... kand. filol. nauk: 10.01.01. Ivano-Frankivsk*, 18 p. in Ukrainian
3. Semeniuk H.F. (1989). *Bilia dzherel: Dramaturhichni protses na Ukraini v roky Zhovtnia ta hromadianskoi viiny*. K.: T-vo «Znannia» USSR, 48 p. in Ukrainian
4. Semeniuk H.F. (1992). *Ukrainska dramaturhiia 20-kh rokiv*. K.: Lybid, 184 p. in Ukrainian
5. Semeniuk H.F. (1993). *Ukrainska dramaturhiia 20-kh rokiv. Nove osmyslennia dramaturhichnykh yavyschch odnogo z naibahatshykh i neprostrykh etapiv v istorii natsionalnoi literatury i kultury: posib. dlia vchytelia*. K.: RVTs Proza, 204 p. in Ukrainian
6. Starytska-Cherniakhivska L. (1959). *Ivan Mazepa. Drama na V dii ta IX odmin. 2-e vyd. New-York: Nakladom OChSU i Ukrainskoi Knyharni «Hoverlia»*, 152 p. in Ukrainian
7. Stezhko S.O. (2018). *Kontseptsiia istorychnoho mynuloho v ukrainskii dramaturhii 1920-1930-kh rokiv* (S. Cherkasenko, L. Starytska-Cherniakhivska, I. Mykytenko, M. Irchan): avtoref. ...kand. filol. nauk: 10.01.01. K., 20 p. in Ukrainian
8. Khorob S. (2008). *Ukrainska odnoaktna drama: vymiry struktury modernistskoho tekstu. Bibliia i kultura: zbirnyk naukovykh statei*. Chernivtsi: Ruta 10, P. 78-89.
9. Chernova I.P. (2002). *Evolutsiia problematyky i poetyky dramaturhii L. Starytskoi-Cherniakhivskoi: avtoref. ...kand. filol.n.: 10.01.01. K., 21 p. in Ukrainian*
10. Shvets S.V. (2008). *Istorychna dramaturhiia Liudmyly Starytskoi-Cherniakhivskoi (problematyka i poetyka): avtoref. ... kand. filol.n.: 10.01.01. Dnipropetrovsk*, 18 p. in Ukrainian

VICTORIA ATAMANCHUK

Kyiv

ARTISTIC TRANSFORMATION OF THE IMAGE OF IVAN MAZEPA IN THE TRAGEDY OF L. STARYTSKA-CHERNYAKHIVSKA

The article analyzes the tragedy of L. Starytska-Chernyakhivska "Ivan Mazepa". The genre signs of a literary work are clarified. The peculiarity of artistic modeling of protagonist image is explored; features of the writer's interpretation of the role and significance of Ivan Mazepa image in Ukrainian history are determined.

The range of problems in the tragedy, that is conditioned by understanding of ideological preconditions, is explored. Characteristic features of conflict and ways of its deployment are determined. The specificity of the dramatic action organization is defined.

Key words: drama, dramatic action, conflict, character, image, Ivan Mazepa, Lyudmila Starytska-Cherniakhivska.

ВИКТОРИЯ АТАМАНЧУК

г. Киев

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБРАЗА ИВАНА МАЗЕПЫ В ТРАГЕДИИ ЛЮДМИЛЫ СТАРИЦКОЙ-ЧЕРНЯХОВСКОЙ

В статье анализируется трагедия Л. Старицкой-Черняховской «Иван Мазепа». Анализируются жанровые признаки произведения. Исследуется своеобразие художественного моделирования образа главного героя; определяются особенности интерпретации писательницей роли и значения образа Ивана Мазепы в украинской истории. Исследуется проблематика трагедии, которая обусловливается осмыслением мировоззренческих предпосылок. Определяются характерные признаки конфликта и способы его развертывания. Выясняется специфика организации драматического действия.

Ключевые слова: драма, драматическое действие, конфликт, действующее лицо, образ, Иван Мазепа, Людмила Старицкая-Черняховская.

Стаття надійшла до редколегії 10.04.2018

УДК 821.111-14(73)

ВІРА БАЗОВА

м. Київ

Liter_inter@ukr.net

ДИХОТОМІЯ «ЧОРНОШКІРИЙ – США» В РОМАНІ ПОЛА БІТТІ «ЗАПРОДАНЕЦЬ»

У статті проаналізована національна специфіка стереотипного зображення чорношкірих в Америці та опозиційне зображення США крізь призму афроамериканської національної ідентичності.

Ключові слова: стереотип, дихотомія, національна ідентичність, сегрегація, рабство, Manifest Destiny.

«У процесі взаємодії багатьох культур, культур, що існували на Американському континенті (культури корінних жителів Північної Америки) і культур, які були завезені з Європи (перші поселенці на 50 % були родом із Англії, Ірландії, Шотландії, Німеччини, Голландії, Франції. Друга хвиля «нової еміграції» прибувала з Італії, Греції, Турції, Росії, з країн Азії та Латинської Америки), розвинувся складний, багатогранний, абсолютно не схожий на європейський, світ матеріальної і духовної культури США» [5, 182]. Проте, попри всі вищезазначені національності, в США гостро постало питання ідентичності ще однієї соціальної групи – завезених рабами до Нового Світу чорношкірих. Здавалось, у сучасному світі це питання втратило свою актуальність, інтенсивно

лунають ідеї толерантності та гасло «Ні расизму», проте американський письменник Пол Бітті (Paul Beatty) в 2016 своїм романом «Запроданець» (The Sellout) розвінчав усі американські стереотипи щодо чорношкірого населення Америки, у які білі «просто відкрили книгу рецептів Класичних Американських Стереотипів».

Мета розвідки – дослідити варіативність прояву стереотипного сприйняття афроамериканського населення США та відповідне «чорношкіре» вираження власне американських маркерів у художньому просторі роману Пола Бітті «Запроданець».

Пол Бітті – перший американський письменник, який у 2016 році отримав почесну Букерівську премію та премію національного